

VAKOK-E HOMÉROSZ UTÓDAI, AMINT AZT ROBERTO SALINAS PRICE ÁLLÍTTJA?

A nyár folyamán szenzációként röppent világgá a hír, hogy egy mexikói nyelvész (és szállodatulajdonos), az időközben nálunk is megjelent könyvében megkérdőjelezi a kisázsiai Trója hitelességét. Mi több, azt állítja, hogy Homérosz Iliászból egyértelműen kitűnik, hogy Trója nem lehetett máshol, mint a mai Neretva völgyében Gabela falu helyén. Ez radikális szakítás az eddigi hagyománnyal és tudománnyal, amely Tróját Kis-Ázsiába helyezi. Mielőtt kissé részletesebben rávilágítanánk R. S. Price érveire és nyakatekert etimológiai szójátékára, rá kell világítanunk a klasszikus tudományok mai álláspontjára ebben az ügyben, nem utolsósorban azért, hogy az olvasó egyoldalú információt ne kapjon. R. S. Price könyvének (a mű címe *Homer's Blind Audience*, magyarul: *Homérosz vak közönsége*) talán fő fogyatéksága éppen az, hogy eleve kizárja, más szóval meg sem említi a homerológia álláspontját, az ellenvéleményeket. De erről majd a továbbiak során.

A történészek és földrajztudósok már az Ókorban valahol Kis-Ázsiában sejtették Tróját. Tekintettel arra, hogy az Iliászból megénekelte földrajzi és helymeghatározó részek igen pontatlanok és kétértelműek, már az Ókorban is (I. e. a VII. században) két Trójáról beszéltek. Strabón¹ és Hérodotos is írnak műveikben Trójáról, csak adataik éppenséggel ellentétesek — más-más helyen vélik Trója fekvését. Míg Hérodotos a hagyományos helyre (a mai Hissarlik domb) helyezi a várost, addig Strabón kb. 30 sztádiummal (1 sztádium cca 180—190 m) beljebb, keletre helyezi. Plutarkosz megemlíti, hogy Tróját Nagy Sán-

dor is felkereste. A rómaiaknak is tudomásuk volt a kis-ázsiai Trója létezéséről, sőt azok a rómaiak, akik magukat Aeneastól származtatták, Iliumot² Róma anyavárosának tekintették. Augusztus (Augustus) császár még templomot is emeltetett ezen a helyen, mondván: ne feledkezzenek meg a városról, ahonnan származtak. A rómaiak alatt Ilium Novum volt Trója neve. A Római Birodalom bukása után és az ezt követő zavaros időszakból nincsenek feljegyzések Trójáról. 1305-ben törökök törtek be Kis-Ázsiába és elpusztították azt, amit még meghagyott az idő vasfoga. Ettől kezdve, egészen a XIX. század elejéig feledésbe merül az egész „Trója-probléma”.

Lechevaliers XVIII. századbéli francia utazó Hissarlik-tól kb. 10 km-re délre, a mai Burnabasi falunál sejtí Trója fekvését. Néhány korabeli tudós hajlott is erre a feltevésre, és az osztrák Hahn 1864-ben ásatásokat rendezett a helyszínen, melyek során falromokra bukkantak. Az időközben mindinkább felújuló vitákban sok tudós vett részt. Néhányan a homéroszi topográfiát (helyleírást) pusztán a költői fantázia szüleményének tekintették és mint ilyet, alkalmatlannak tartották a tudományos érveléshez. Ezután egy gazdag kereskedő és amatőr régész H. Schliemann 1870—90 között ásatásokat végzett Hissarlikon. A feltárt kilenc réteg között azonban ő már nem volt képes eligazodni. Schliemann az alulról számított második réteget azonosította Priamos Trójájával. H. Schliemann ásatásait, elsősorban téves időmeghatározásait, W. Dörpfeld korrigálta. Ő 1893—94 folyamán ásott a helyszínen és a VII. rétegbe

datálta a homéroszi Tróját. Erről annál is inkább meggyőződött, mivel az épületmaradványokon nagy tűzeset nyomait fedezte fel. Az időmeghatározásnál azonban ő is tévedett (cca i. e. 1000—700 közé helyezi a VII. réteg idejét). 1932—38 között C. W. Blegen vezetése alatt amerikai kutatócsoport végzett itt revíziós ásásokat. Ezek megerősítik azt a feltevést, hogy H. Schliemann valójában Tróját fedezte fel. Az amerikaiak újraértékelik W. Dörpfeld kormeghatározását és a homéroszi Tróját a VII. rétegbe helyezik (cca i. e. 1200 körül).

Ezzel nagyjából lezárult a Trója kutatás hőskora. Manapság a tudósok nagy többsége elfogadja azt a feltevést, hogy Hissarlik dombján állt Trója. Ezt a feltevést igazolja a sok kormeghatározó épületmaradvány, valamint rengeteg régészeti lelet — ékszer, fegyver, közhasználati cikk, amelyek tipológiailag beillenek az ottani kései bronzkori kultúrába. Mindamellet a tudósok kisebb csoportja sohasem fogadta el teljes egészében — esetleg teljesen elvetette — Trója helymeghatározását. E kisebbség nézeteinek szélsőséges képviselője R. S. Price.

R. S. Price Mexikóban született 1936-ban. Iskolai tanulmányait állítólag az Egyesült Államokban végezte különböző főiskolákon. Saját bevallása szerint az utóbbi húsz évet Homérosz hőskölteményeinek tanulmányozásával töltötte. Ugyancsak saját bevallása szerint a régészethez (szerintem a történelemhez is) keveset ért. Ennélfogva a fent említett tudományokkal nem is foglalkozik sokat. Márpedig tudományos alapok nélkül nagyon egyoldalúvá válik az egész Trója-probléma. Trójából írásos emlék nincs. Ezért, közvetett bizonyítására és helymeghatározására régészeti támpontokat használunk. R. S. Price könyvének javát viszont

különböző nyelvészeti — pontosabban földrajzi-etimológiai akrobációkra és kombinációkra építi. Ezek sok esetben épp csak hogy kiállják a józan ész kritikáját, nemegyszer pedig igen neveltséges dolgok alakulnak ki — melyek automatikusan elárulják R. S. Price hézagos és hiányos tudását. Jelen dolgozatban csak a legszembevetőbb hibákat és pontatlanságokat szeretném kiemelni. Bővebb elemzés sokkal részletesebb tanulmány tárgyát képezné, amelyet szándékomban áll megírni.

Lássuk csak mire alapozza R. S. Price híres (már-már hírhedt) elméletét. Már a könyv felületes olvasása közben is igen furcsa állításokra bukkan az ember, különösen pedig akkor, ha szótárak és lexikonok állnak rendelkezésére. R. S. Price elsősorban azt veti a tudósok és Homérosz egyéb „vak közönsége” szemére, hogy az Iliászban leírt földrajzi helyzet csak részben, az esetek többségében pedig egyáltalán nem felel meg a mai Hissarlik dombnak és környékének (Hissarlik a mai Törökország területén van). Ez a táj ma vízben szegény, holott az Iliászban megénekelt Skamandrosz (Szkamandrosz) folyónak hét fontos mellékága és nagy vízholdása volt. Ő a Neretvát találja Skamandrosz folyó megfelelőjének. Közben etimológiai párhuzamot von a folyók akkori és mai nevei között.

A Neretva felső folyásánál két mellékágról fakad. Az egyik maga a folyó nevét viseli, a másik egy sekély ér és tudomásom szerint nincs közismert neve (Auto-atlas Jugoszlavije) 1:500.000, Izdanje JLZ, 32. térkép). R. S. Price szerint ez a Heptaporosznak felel meg. Görögül a hepta hetet jelent, és ettől a mellékágtól lefelé a Neretvába hét mellékfolyó torkollik. Ezek a következők: a Bregava — a Rhészosznak

felel meg (görrheó = folyni), a Trebizat azonos a Kárészossal (gör. kárészosz úszó haját jelent), a Trebizaton levő kis zuhatagokat vélhetően R. S. Price „úszó hajnak”. A Ramat Aiszéposszal (gör. mocsarat jelent), a Krupat Szimoeisszal (gör. pisze orrú) azonosítja. Az utóbbinál nem indokolja, honnan a hasonlóság. A Buna szerinte a Rhodiosz (gör. routhion = hangos csobogás) és az Ugrovača a Granikosz (mert a görög. kranaosz-szirtes, sziklás, köves szó hasonló a Granikosz szóhoz és ez megfelelne, mivel az Ugrovača medre sziklás, köves. A további egyeztetés végett átkeresztelt az egész közép-adriai szigetvilágot — így lesz Korčulából (antik neve: Korkyra Melaina) Tenedosz; Bračból (antik neve: Brattia) Leszbosz szigete; Hvárból (antik neve: Párosz) Lektosz; Visből (antik neve: Issa) Lemnosz — és ami a legérdekesebb Mljetből (antik neve Melita) Zakünthosz. Erre nagyon érdekes magyarázatot is ad — gör. küon = kutya (innen a cinikus szó is). R. S. Price szerint ez a név onnan ered, hogy Mljet szigete tele van ichneumonokkal (egyfajta cibetmacska) lat. neve Herpestes. Csak azt az apróságot felejtette ellenőrizni, hogy a szigeten egészen 1909-ig nem volt cibetmacska. Akkor telepítették be őket, mert nagyon elszaporodtak a mérgekígyók.

De van ennél még nagyobb meléfogása is R. S. Price-nak. Tegyük fel, hogy az amerikai főiskolákon nem hallott Mljet szigetről és a cibetmacskákról, ami még bocsánatos bűn, ám Rómáról már bizonyára hallott, mégis hibát követ el. A folyónevek ismertetése után következnek a hegynevek, tájnevek és népnevek etimológiai fejtegetései. Itt több apró hibából megint csak egy óriásit emelnék ki. R. S. Price a csillagá-

szatot is bevonja érveinek alátámasztására. Különböző földrajzi helyzetekből elemzi a napfelkeltét, naplementét, a hold és a csillagok állását. Itt nagy hibát vét: a mai térképeket használja, holott köztudott, hogy még a hellenisztikus korban is Nyugat—Kelet irányban fekvőnek képelték az Adria-tengert.

Végezetül a Rómával kapcsolatos állítását tartom legnagyobb tévedésének. Mint mondtam, R. S. Price nemcsak Tróját helyezi át a Neretva völgyébe, hanem ebből kifolyólag szükségszerűen az egész közép-adriai szigetvilágot és a környező tengereket is. Így juthatott arra a következtetésre, hogy a Tróját megtámadó Menelaos (Menelaosz) seregei Észak-Adria (kb. Velence—Trieste) körzetéből indultak Priamos (Priamosz) várának, Agamemnon seregei viszont Dél-Olaszország (kb. Taranto—Bari) körzetéből. Szerinte a mai Olaszország területén a néhai oszkok, umbrok, etruszok előtt krétaiak voltak az őslakók és Róma helyén Kréta volt! (114. oldal) Az Iliászban előfordul erre utaló szó — hekatompólisz (gör. száz város), amely R. S. Price szerint hamisítás és így kell értelmezni: katakompólisz (gör. katakomba város), ami Rómára értendő. Csak az a hiba, hogy a katakombákat jó 7—8 évszázaddal Homérosz után kezdték vájni a keresztényüldözések idején (I—IV. század).

Összefoglalóként annyit, hogy R. S. Price tetszése szerint manipulál Homérosz szövegével. Azokat a részeket elemzi, amelyek beleilleszthetők az ő elméletébe, viszont amelyek eltérnek, azok — szerinte hamisítások. Nem árt azt sem megjegyezni, hogy Homérosz topográfiajában vakon hisz, viszont a történeti adatok egy részét megkérdőjelezi. Azt sem említi, hogy sokan mitikus sze-

mélynek tekintik magát Homéroszt is. (Történetileg bizonytalan a létezése.) Talán azt szükségtelen is megjegyezni, hogy a szerző által ismertett földrajzi helyek régészetiileg feltártak és a régészeti ismeretek nem támasztják alá az állításait. A könyv tudományos körökben nem számíthat komolyabb méltatásra, mert a szerző hozzáállása sem tudományos, hanem elsősorban szenzációkeltő.

BERKES JÓZSEF

Jegyzetek

- ¹ A görög nevek átírásánál a következő műveket használtam: Több szerző — „A görög kultúra aranykora” Budapest, 1984. valamint Ókori Lexikon I—II, Budapest, 1902—4. Tudomásom szerint nincs általánosan elfogadott szabály erre vonatkozóan. A népszerűbb munkákban többnyire a magyaros változatot használják pl. Homérosz, a tudományos művekben viszont inkább a nyugat-európai változatot pl. Homeros.
- ² Tkp. Trója volt a terület, melynek fővárosa Ilium (gör. Ilion) volt.

AZ INFORMATIKÁÉ A JÖVŐ — AVAGY BEVEZETÉS AZ INFORMATIKAI TÁRSADALOMBA

(BUDUČNOST PRIPADA INFORMATICI — ili uvod u informacijsko društvo) Kiadó: RZ CDD SSOH, Zagreb, 1984.

Informatika és társadalom címmel új, hézagpótló könyvsorozatot indított a Horvátországi Szocialista Ifjúsági Szövetség Köztársasági Választmánya. A sorozat koncepciója szerint négy főbb területet kellene felölelnie:

1. az informatika mint tudományág módszertani kérdéseit,
2. az informatikai technológia hatását a gazdaságra és a társadalomra,
3. az informatika elméletének és gyakorlatának technikai és szakmai aspektusait,
4. az informatika szociológiai-gazdasági-futuroológiai aspektusait,

A szerkesztők a sorozatnak azt a feladatot szánták:

— hogy kitöltse az űrt, amely az informatikai szakirodalom fordításában jelentkezik,

— hogy meggyorsítsa az informatikában jelentkező új ismeretek átvételét a legfejlettebb országokból,

— hogy nyilvános szószékként hozzájáruljon az informatikának az öngazgatási rendszerbeli érvényesítéséhez,

— hogy írásra, közlésre serkentse az ifjú tudósokat és szakembereket, akik ebben a témakörben dolgoznak.

A témakör, illetve a feladatok alapján egy ilyen ambíciós kiadói projektum gondozására valószínűleg hivatottabb volna valamely tudományos intézmény, mintsem az ifjúság tömegszervezete. Ilyen hiányában azonban mindenesetre dicséretes a Horvátországi Szocialista Ifjúsági Szövetség kezdeményezése.

A sorozat első kötete 14 tudományos igénnyel megírt tanulmányt, illetve tanulmánykivonatot tartalmaz, angol nyelven író szerzők tollából.

Az egyes tanulmányok az információ és az információs technológiák előidézte változásokat elemzik különböző szempontok alapján, más-más megközelítésben. A tanulmányok különbözőségük ellenére